

RAZGLEDI**GEOGRAFSKA OBROBNOST**

AVTOR

Stanko Pelc

Naziv: dr., mag., profesor geografije in sociologije, izredni profesor

Naslov: Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, Glagoljaška ulica 8, SI – 6000 Koper, Slovenija

E-pošta: stanko.pelc@guest.arnes.si

Telefon: 041 69 53 92

Faks: –

UDK: 913:711.3(497.4-194.6)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Geografska obrobnost

V članku pišemo o pojmih geografska marginalnost, perifernost in obrobnost in navajamo razloge za razlikovanje med njimi. Navajamo nekaj primerov raziskav geografske marginalnosti v svetu in nekaj pogledov slovenskih avtorjev na geografsko marginalnost ter na opredeljevanje geografsko marginalnih območij v Sloveniji. Končna ugotovitev prispevka je, da je geografska marginalnost premalo natančno opredeljen pojem in zato predstavlja bolj nek miselni okvir delovanja kot dejanski predmet raziskovanja (marginalna območja, proces marginalizacije).

KLJUČNE BESEDE

geografska obrobnost, perifernost, marginalnost, regionalni razvoj, nerazvita območja, ekonomska geografija, geografija podeželja

ABSTRACT

Geographical marginality

The paper exposes the concept of geographical marginality and peripherality and introduces the most proper Slovenian term for it. There are quoted some examples of the researches in the field of geographical marginality, so in the world as in Slovenia, with the emphasis on the definition of the concept of geographical marginality and marginal areas. The final conclusion of the paper is that there is no clear and unique definition of geographical marginality and therefore this concept is more a fictional rather than a factual (research field: marginal areas, process of marginalization).

KEY WORDS

geographical marginality, peripherality, regional development, undeveloped regions, economic geography, rural geography

Uredništvo je prispevek prejelo 3. novembra 2003.

1 Uvod

V okviru mednarodne geografske zveze (IGU) že od leta 1996 deluje komisija za preučevanje geografske marginalnosti, od leta 2000 z imenom *Commission on evolving issues of geographical marginality*. Njenemu nastanku je botrovalo zanimanje za preučevanje tako ali drugače geografsko marginalnih območij. Predhodnice komisije (medmrežje) so bile podkomisiji in študijski skupini z različnimi imeni od podkomisije za razvoj podeželja v višavjih in območjih v višjih geografskih širinah do študijske skupine za razvojna vprašanja marginalnih regij (*Study group on development issues in marginal regions*). Polje raziskovalnega zanimanja se je od prve podkomisije naprej širilo, s pojavom izraza marginalnost leta 1992 pa se je odprlo tudi vprašanje natančne opredelitve geografske marginalnosti in področja raziskovalnega dela oziroma tem, ki sodijo v njen okvir.

V delo podkomisij in študijskih skupin so se vključevali tudi posamezni slovenski geografi (na primer B. Belec, M. M. Klemenčič in M. Vojvoda), aktivno pa pri delu komisije sodeluje avtor tega prispevka, ki je od leta 2000 njen stalni član in sekretar.

S temami, ki sodijo v delovno področje komisije, se tudi v Sloveniji ukvarjajo ne le številni geografi, temveč tudi strokovnjaki drugih strok (ekonomisti, agronomi, sociologi...), čeprav se le redko izpostavlja, da gre za raziskave, ki posegajo na področje geografske marginalnosti.

V tem prispevku podajamo nekatere opredelitve geografske marginalnosti in z nekaj primeri osvetljujemo to področje geografskega raziskovanja. S tem želimo pokazati, da dosedanje raziskovanje geografske marginalnosti v glavnem ni bilo usmerjeno v proces marginalizacije in ne v iskanje bistvenih značilnosti geografsko marginalnih območij. Geografska marginalnost je bila največkrat le miselni okvir, v katerem so potekale različne parcialne geografske preučitve območij, ki so jim raziskovalci pripisali geografsko marginalni položaj.

2 Geografska marginalnost, obrobnost, perifernost

Opredelitev geografske marginalnosti je nikoli dokončana zgodba in mnenja o tem, kaj obsega ter kako jo natančno opredeliti, so zelo različna, včasih celo nasprotujoča. V Sloveniji smo še dodatno zadrego v zvezi s prevajanjem angleških izrazov *marginal* in *marginality*. Tujka, ki jo Slovenci uporabljamo in je svoje mesto našla predvsem v družboslovju, se zdi, vsaj do določene mere, povsem ustrezno nadomestljiva s slovenskim izrazom obrobnost. Tega uporablja na primer Kunaver (2001, 218–219), ki pravi, da je obrobje upoštevan predmet zanimanja, kar naj bi dokazovalo »... dejstvo, da se s problemom t. i. perifernih območij ukvarja posebna komisija v okviru Mednarodne geografske zveze...«. Ker je edina komisija, ki se ukvarja z obrobnimi območji *IGU Commission on evolving issues of geographical marginality*, ne more biti dvoma, da navedeni avtor uporablja izraz obrobje za angleški izraz *marginality*. Seveda pa smo Slovenci v svoj jezik kot tujko prevzeli tudi izraz marginalnost. Tu želimo utemeljiti smiselnost uporabe izraza geografska marginalnost namesto geografska obrobnost. Obrobje je slovenski izraz, ki tako ali drugače lahko nadomešča tujki marginalnost in perifernost. Slednja v izvirni angleški različici nastopa v okviru Friedmannovega modela *center-periphery*, tudi *core-periphery model* in opredeljuje obrobje kot nasprotje središču oziroma središčnim območjem. Slovenci imamo torej en sam domač izraz za dva tuja, pri čemer gre samo za deloma istovetne izraze. Pojemovna polja, ki jih obsegajo, pa se ne prekrivajo v celoti, ampak le delno. Trdimo torej, da je med njimi tudi določena vsebinska razlika.

Če naj bi najnovejši leksikon Geografija (Kladnik 2001) kolikor toliko odražal trenutno terminološko stanje v slovenski geografiji, potem je utemeljena trditev, da se v njej ni močneje uveljavil ne pojem obrobnost in ne pojem marginalnost. Na strani 264 najdemo razložena pojma marginalna skupina in marginalno naselje, ne pa marginalen, marginalnost ali celo marginalna območja. Na strani 343 pa smo pri geslu obrobje preusmerjeni na geslo periferija. To je razloženo kot protipomenka za »center« (središče), ki v vseh pomenih označuje lego, položaj na obrobju. Ta položaj naj bi bil obroben glede na središče

države ali pa glede na njeno gospodarsko težišče (slabo povezana, prometno teže dostopna območja). Perifernost kot lego glede na središče opredeljuje tudi SSKJ (Bajec et al. 1995): »... oddaljen od središča, obroben; obkrajn...« z dodatnim pomenom »... manj pomemben...«, ki se uporablja v publicistiki. Obrobnost je potemtakem slovenski izraz za perifernost. Vendar lahko s primerjavo razlag za besedi marginalen in obroben (Kladnik 2001) ugotovimo precej veliko vsebinsko istovetnost. Marginalen pomeni v prvotnem pomenu napisan na robu strani v knjigi ali rokopisu. Gre torej za marginalne ali obrobne opombe. Od tod pa se je izraz prenesel v publicistično rabo v pomenu postranskosti in manjše pomembnosti ter v ekonomijo, kjer so marginalne koristi tiste, ki jih prinaša vsaka dodatna enota proizvoda (blaga) nad določenim pragom. Dve od razlag besede *marginal* v Oxfordovem slovarju (Crowther 1995, 716) sta tudi: zelo majhen, šibek in malo pomemben; nesrediščen (v družbenem pomenu: na obrobju določene družbe).

Na podlagi razlag pomena navedenih besed lahko sklepamo, da je v slovenščini za angleški pojem *geographical marginality* možno uporabljati izraz geografska obrobnost. Vendar s tem lahko zaidemo v pojmovno nejasnost, saj je obrobje lahko tako marginalno kot periferno območje, pri čemer ne gre vedno za ista območja. Leimgruber (1994, 6) pravi, da moramo marginalnost razlikovati od perifernosti. Izraz periferija izvira iz geometrije in se nanaša na mejo osrednjega območja. Potemtakem gre za črto. S prenosom izraza na gospodarsko področje je pridobil pomen nečesa, čemur manjka pobude, iznajdljivosti, informacij, odvisnega od središča, ki vse navedeno ima. Skratka, izraz ima izrazito slabšalen pomen. Vendar ne gre pozabiti, da ni središča brez periferije in obratno. Hkrati pa je nasprotje med osrednjim in obrobnim prisotno ne le v prostoru, temveč tudi na drugih področjih (družbenem, kulturnem, političnem...). Z izrazom marginalno pa je, kot pravi Leimgruber (1994), nekoliko drugače. Njegov pomen je bolj prostorski kot pri perifernosti in hkrati nima protipomenke (besede, ki bi opredeljevala njegovo nasprotje). Semantično polje tega izraza (nepomemben, majhen, ozek...) kaže, da njegova uporaba pokriva širše pojmovno področje in obsega tako družbene kot gospodarske in politične vsebine. Še posebno pomembno pa je, da nosi tudi pomen ločenosti (izoliranosti) in pomanjkanja »inovativnih potencialov«. Iz primerov, ki jih navaja omenjeni avtor, lahko razberemo, da so marginalna območja odvisna predvsem sama od sebe, izključena iz osrednjih gospodarskih in političnih tokov in na nek način životarijo na meji preživetja. Za periferna območja pa je nasprotno značilna njihova odvisnost od središč in povezanost z njimi.

Obstaja pa še en praktičen razlog, ki utemeljuje smiselnost uporabe izraza geografska marginalnost namesto geografska obrobnost. Proces spreminjanja nekega območja v geografsko marginalno lahko poimenujemo kot geografska marginalizacija (geografsko poobrobljanje najbrž ne bi bil najbolj posrečen izraz).

Geografska marginalnost tudi v svojem angleškem izvorniku ni enostavno in nedvoumno opredeljiv pojem. Leimgruber (1994, 8) navaja štiri možne pristope k opredeljevanju marginalnih regij: geometričnega, ekološkega, ekonomskega in družbenega.

V prvem primeru naj bi marginalnost izvirala iz obrobne lege, pri čemer citirani avtor poudarja, da zgolj obrobna lega še ni zadosten pogoj za marginalnost. Domač primer za potrditev teze bi bila tako imenovana »odprta meja« z Italijo in njeno nasprotje meja z Madžarsko v času, ko je bila Slovenija del socialistične Jugoslavije.

Koncept okoljske marginalnosti je lahko sporen zaradi svoje dvojnosti. Leimgruber je v tem primeru kot izziv za razpravo postavil koncept, ki je v nekem smislu zrcalna slika Friedmannovemu modelu. Za osredje ni opredelil najbolj gospodarsko razvitih območij ampak tista z najbolj neokrnjenim naravnim okoljem, za obrobje pa kulturno pokrajino. Najbolj okoljsko degradirana območja so v okviru tega koncepta torej okoljsko marginalna.

Gospodarski pristop je najpogostejši, hkrati pa neločljivo povezan z drugimi (pomen naravnih bogastev, značilnosti prebivalstva, družbenih razmer in nenazadnje prostorske oddaljenosti od središč).

Pri družbenem pristopu je v ospredju marginalnost posameznikov in družbenih skupin, pri čemer je prostorski vidik pogosto podrejen oziroma ni v ospredju.

Različni avtorji pri obravnavanju marginalnih območij uporabljajo še druge pristope ali pa kombinacijo prej omenjenih pristopov. Večinoma pa se niti ne obremenjujejo pretirano z opredeljevanjem marginalnosti kot take in z omejitvijo marginalnih območij, ampak se preprosto lotijo raziskovanja značilnosti območij, ki jih imajo za marginalna, in procesov, ki jih preoblikujejo.

3 Preučevanje geografske marginalnosti v svetu

Po svoje dokaj logično je, da se je zanimanje za marginalna območja najprej pojavilo v sicer gospodarsko razvitih a prostorsko obrobni evropskih deželah. Leta 1972, ko sta Velika Britanija in Irska šele vstopali v tedanjo Evropsko skupnost, se je zbralo 24 raziskovalcev in vladnih uradnikov iz Walesa, Škotske, Irske in Norveške na razpravi o problemih marginalnih regij (Flognfeldt et. al. 1993). K pobudi za organizacijo dvoletnih seminarjev so poleg univerzitetnih ustanov iz navedenih držav pristopile tudi tiste iz Kanade. Na devetem srečanju na Škotskem leta 1987 je bila ustanovljena organizacija *International society for the study of marginal regions* (ISSMR). Njeni cilji so vzbuditi zanimanje študentov za študije, ki omogočajo raziskovanje problematike marginalnih regij, vzpodbujati tovrstne raziskave in objavljati rezultate ter zagotavljati predavanja, seminarje in publikacije za širjenje raziskovalnih dognanj. ISSMR organizira različno tematsko obarvane seminarje vsaki dve leti.

Približno v istem geografskem območju (severnoatlantsko-skandinavsko) se je oblikovala tudi nekoliko manj formalno organizirana mreža raziskovalcev in ustanov, ki svojo raziskovalno pozornost namenjajo marginalnim območjem. To je *Planning issues in marginal areas* (PIMA). Ta je imela redna letna srečanja od konca osemdesetih do konca devetdesetih let 20. stoletja. Leta 1999 bi moral biti njen znanstveni sestanek v Ljubljani, vendar je zaradi napadov NATA na Jugoslavijo in odpovedi številnih tujih udeležencev sestanek odpadel. Sicer pa so od prvega srečanja posvečenega razvoju marginalnih območij obravnavali še planerska vprašanja, povezana z razvojem marginalnih območij, prostorsko dinamiko v višjih nadmorskih višinah in večjih geografskih širinah, marginalna območja v gospodarsko razvitih državah, trajnostni razvoj, vpliv tehnologije in podobno. Vsem sestankom so sledili tudi zborniki referatov. Med prizadevnejše člane mreže je treba uvrstiti predvsem Švede, znanstvene sestanke pa so organizirali tudi Američani, Irski in Škoti.

Najbolj institucionalizirano pa je predstavljanje raziskovalnih dosežkov na področju preučevanja geografske marginalnosti v okviru komisije Mednarodne geografske zveze, ki smo jo omenili že v uvodu. Zanimanje za delo komisije je pokazala tudi znana založniška hiša Ashgate, ki je poleg tega, da izdaja knjige z raziskovalnimi prispevki, ki so predstavljeni na rednih letnih srečanjih komisije, oblikovala tudi posebno zbirko, posvečeno geografski marginalnosti, kar kaže, da za navedeno tematiko očitno obstaja precejšnje zanimanje strokovne javnosti.

Že ob površnem pregledovanju in branju številnih prispevkov, ki so bili predstavljeni na znanstvenih srečanjih in nato objavljeni, lahko ugotovimo, da so res redki avtorji, ki bi se obremenjevali z opredeljevanjem marginalnih območij. Večini je drugotnega pomena tudi vprašanje merila. Torej ali gre za marginalnost v svetovnem, makroregionalnem ali mikroregionalnem merilu. Naj navedemo nekaj primerov, ki kažejo, kako zelo široko je (ne)razumljen koncept geografske marginalnosti in kaj vse posamezni avtorji uvrščajo v raziskovanje te tematike.

Maria Andreolli s soavtorji (2002), na primer, analizira prebivalstvene spremembe v Toskani v Italiji. Procesi koncentracije in praznjenja so sicer lahko povezani z marginalnostjo in marginalizacijo določenega območja, vendar avtorji v svojem prispevku ne naredijo nobenega koraka v smeri ugotavljanja ali prebivalstvena gibanja v Toskani morda kažejo na marginalnost oziroma marginalizacijo posameznih njenih delov.

Tudi Colpaert in soavtorji (Colpaert, Muilu, Naukkarinen, Rusanen 2002) se v analizi revščine na Finskem leta 1995 v glavnem ne ozirajo na izhodišča, ki bi jih njihovi raziskavi za okvir postavil koncept geografske marginalnosti. So pa avtorji vsaj v zaključku nakazali, da je njihovo delo lahko pomembno

tudi za preučevanje geografske marginalnosti. Zanimiva je njihova misel, do katere so se dokopali na podlagi svoje analize, da nezaposlenost, skromni dohodki prebivalstva, revščina in marginalizacija v prihodnje očitno ne bodo več le značilnost obrobni finskih območij, ampak se bodo vse pogosteje povezovali tudi z osrednjimi območji (Colpaert, Muilu, Naukkarinen, Rusanen 2002, 62).

Konceptualnih izhodišč in utemeljevanja marginalnosti obravnavanega območja ni najti tudi v prispevku o provinci Almeria (približno velikosti Slovenije), ki leži na skrajnem vzhodu Andaluzije v jugovzhodni Španiji (Capella-Miternique 2002). Vendar iz opisa območja veje duh marginalnosti, v veliki meri izhajajoč iz izrazito neugodnih naravnih razmer (dve petini province sta puščavski, puščava Tabernas ima le 203 mm padavin letno). Toda to, kar je neugodno za kakršnokoli gospodarsko dejavnost, je bilo privlačni dejavnik za filmsko industrijo, ki je tu našla idealno območje za snemanje zunanjih prizorov. In tako je območje, ki je v vseh pogledih obrobno in v evropskem merilu zelo verjetno eno najbolj marginalnih, postalo središče svetovnega filmskega dogajanja. To je prineslo določeno razvoj, ki pa brez ustreznih državne podpore in ob kasnejši krizi filmske industrije ni omogočil razvojnega napredka in ga izvelkel iz objema marginalnosti. Zamujeno priložnost poskušajo danes nadoknaditi z oblikovanjem krajevne identitete, ki bi temeljila na pretekli filmski slavi. V sklepu avtor na podlagi ugotovitev iz prispevka ni opredelil sprememb v marginalnosti območja oziroma v njegovi marginalizaciji.

Prispevki, ki se ukvarjajo s konceptom marginalnosti, so bistveno bolj redki. Tak je na primer prispevek Mehretuja in sodelavcev (Mehretu, Pigozzi, Sommers 1999), ki so se ukvarjali s tipologijo družbeno-gospodarske marginalnosti, pri čemer so si za izhodišče vzeli ugotavljanje razlik med razvitim Severom in nerazvitim Jugom. Kot glavni vir razlik so opredelili razvito tržno gospodarstvo in demokratično politično ureditev v državah Severa in hegemonistično usmerjeno gospodarstvo z različnimi oblikami avtokratskih političnih sistemov v državah Juga. Kot dejavnike, ki izpostavljajo skupine prebivalstva in posamezna območja marginalizaciji, navajajo najprej naravne dejavnike, kot so sušnost, prekratka vegetacijska doba, zamočvirjenost ipd. Ti ob hkratni oddaljenosti od osrednjih (razvitih) območij lahko povzročajo marginalnost. Potem pa navajajo še družbene dejavnike (status priseljencev, etnične skupine, manjšine, spol, starost), ki so v času večje mobilnosti celo pogosteje vzrok za marginalizacijo. V prostoru se marginalnost po njihovem izraža na makro ravni v obliki velikih razlik v stopnji življenjske ravni prebivalcev v osrednjih, gospodarsko razvitih območjih v primerjavi s tistimi iz obrobni (s skromnimi naravnimi viri, gospodarsko nerazvitostjo in politično neuplivnostjo). Na mikro ravni navajajo manjša, prostorsko zaokrožena, prizadeta območja znotraj sicer gospodarsko, politično in družbeno normalno razvitih območij. Ta so pogosteje rezultat družbenih kot naravnih dejavnikov.

Za bolj sistematičen pregled je tovrsten prispevek bistveno prekratek, vendar je že ob hitrem in nepopolnem pregledu obsežnega kupa prispevkov na temo geografske marginalnosti mogoče zaključiti, da večina raziskovalcev dojema ta pojem zelo subjektivno in ne išče objektivnih meril za njeno opredeljevanje. Dejansko bi ne mogli reči, da nastopajo v okviru nekega uveljavljenega koncepta, ampak na podlagi subjektivne presoje objekt svoje raziskave obdelujejo v nekem pojmovnem okviru, ki ga zaznamuje povsem individualni nabor marginalnih značilnosti. Pojem geografske marginalnosti je na ta način relativiziran do take skrajnosti, da v njegovem okviru ne obstaja ne enakost objektov raziskovanja ne instrumentarija ne metod raziskovanja. Ko govorimo o raziskavah s področja geografske marginalnosti, je njihov skupni imenovalc le usmerjenost v objekte raziskovanja, ki so na kakršenkoli način in vsaj do neke mere marginalizirani (gospodarsko, družbeno, prostorsko ali kako drugače).

4 Geografska marginalnost v slovenski geografiji

Tudi v Sloveniji ni bistveno drugače. Razlika je le v tem, da je le malo raziskovalcev, ki bi svoje delo razglašali za raziskovanje geografsko marginalnih območij, čeprav bi jih v ta okvir lahko uvrstili. Neposredno so o marginalnosti v svojih prispevkih spregovorili udeleženci sej prej omenjene komisije Mednarodne geografske zveze in njenih predhodnic.

Belec (1996) je o geografski marginalnosti pisal v povezavi s politiko regionalnega razvoja v Sloveniji. Kot marginalna pojmuje obmejna območja, in sicer tako ob državnih mejah kot ob naravnih mejah poselitve. Izvzel je le območja ob najbolj prehodnem delu slovensko-italijanske meje. Ena od njegovih trditev je, da se je v Sloveniji po vojni vzpostavil zelo izrazit odnos »center-periferija«, kar kaže na to, da avtor po vsej verjetnosti enači perifernost z marginalnostjo. Sicer pa se v citiranem prispevku omejuje bolj na regionalni razvoj tako ali drugače razvojno problematičnih območij Slovenije, kar najbrž tudi lahko razumemo kot enačenje teh območij z marginalnimi.

Tudi Vojvoda (1996) z opredelitvijo marginalnih območij v Sloveniji opravi zelo na hitro in z ne preveč teoretiziranja o kriterijih za njihovo opredelitev. Po njegovem je v evropskem okviru vsa Slovenija marginalna, znotraj Slovenije pa visokogorska in dinarsko-kraška območja. Glede na demografske značilnosti (depupolacija) pa še vsa hribovita območja Slovenije. V nadaljevanju citirani avtor na primeru Bohinja podaja geografski prikaz enega od območij, ki v skladu z njegovo opredelitvijo sodi med marginalna.

Nekaj več pozornosti je opredeljevanju obrobni območij v Sloveniji posvetil avtor tega prispevka. Toda tudi on ni razvil celovite metode, s katero bi na podlagi merljivih značilnosti lahko določili, katere dele Slovenije bi lahko opredelili kot geografsko marginalne, ampak gre tudi pri njem le za parcialne poskuse opredeljevanja posameznih možnih kazalnikov marginalnosti določenega območja.

V smislu izziva za razpravo (Pelec 1999) je avtor postavil hipotezo, da so marginalna tista območja, ki bistveno odstopajo od povprečja in so vsaj po izbranih značilnostih povsem drugačna od večine drugih. V Sloveniji, državi s skoraj popolno pismenostjo, bi bila to lahko območja, kjer je nepismenost bistveno večja od povprečja. Večja koncentracija naselij z visoko nadpovprečnim deležem nepismenih je v Sloveniji na območju zahodnega Goričkega, Šavrinskega gričevja, Košenjaka in Zgoranje Savinjske doline. Glavna slabost pristopa je, da temelji na enem samem kriteriju. V visokem deležu nepismenih se skrivajo različni vzroki, ki prispevajo k marginalizaciji območja, kjer se pojavljajo. To je pokazal tudi kratek demografski pregled vzorčnih območij (Pelec 1999), ki je pokazal, da sta območji Šavrinskega gričevja in zahodnega Goričkega res bistveno drugačni od ostale Slovenije.

V besedilu o razvoju podeželja in marginalnih območjih v Sloveniji (Pelec 2002) je avtor kot glavne kriterije za opredeljevanje marginalnosti spet uporabil demografske značilnosti, navaja pa deset območij, kjer bi bilo mogoče govoriti o geografski marginalnosti tako v gospodarskem kot v družbenem smislu: Idrijsko in Cerkljansko hribovje, severovzhodni del Krasa in sosednje gričevno obrobje Vipavske doline, zaledje Koprškega primorja, Vidovski hribi in Bloke, hribovito območje med Litijo, Trebnjim in Sevnico, Bizeljsko in Kozjansko, Haloze, deli Slovenskih goric, severni in vzhodni del Prekmurja ter obrobje poseljenih območij v drugih hribovitih, gorskih in obmejnih območjih.

V slovenščini je o obrobnosti pisal Kunaver, ki pravi, da je razmeroma veliko slovenskih avtorjev tako ali drugače pisalo o geografskem obrobju (Kunaver 2001, 214), pri čemer ima v mislih prispevke in tudi zbornike, ki se nanašajo na razvojno problematična obrobna območja, območja praznenja, gospodarske in infrastrukturne nerazvitosti, propadanja kulturne krajine, pokrajinske ranljivosti in podobno. Omenja tudi marginalizacijo.

Kunaver navaja območja, ki so v Sloveniji izrazito osredje, njim nasprotna območja pa opredeli kot obrobna. Razvoj osredij povezuje z naravnogeografskimi razmerami. Na primeru Slovenije opredeli ravninska območja od Ljubljanske kotline prek Celjske kotline do Dravskega polja kot izrazita osredja. Pri tem poudarja, da obstajajo tudi »ravninska« območja, ki niso osredja (Bloke, Vidovska planota, Logaški ravniki ...) in razlog za njihovo obrobnost pripiše slabšim podnebnim in drugim naravnim razmeram, ki so posledica višje nadmorske višine. Na njih ni večjih naselij (celo manjša so redka), kar je po njegovem nedvomen dokaz, da ne gre za osrednja območja ampak za obrobna. Poleg naravnih dejavnikov navaja kot dodatni razlog za njihovo obrobnost tudi prometno izolacijo. Verjetno bi moral ravno ta dejavnik veliko bolj poudariti. Največja slovenska središča so vsa po vrsti nastala na prometno najbolj ugodnih točkah v pokrajini, pri čemer gre skoraj vedno za križišča poti ali ugodne prehode čez večje reke. Planote pa so, kljub večjemu ali manjšemu obsegu ravnega sveta, prometno neugodne, saj

ne pomenijo vezi med območji tako kot doline, ravnine in celo gorski prelazi, temveč so to otoki viš-
 jega sveta, ki v prometnem smislu pogosto pomenijo enako oviro kot gorske pregrade.

Kunaver dejansko uporablja pojem obrobje kot sinonim za periferijo (*centre-periphery*). Obrob-
 na oziroma marginalna območja opredeljuje v skladu z geometričnim pristopom. Pregled obrob-
 nih območij, ki jih navaja, kaže precejšnjo skladnost z območji, ki jih omenjajo prej citirani avtorji. Kot
 obrobna navaja naslednja območja: Bela krajina, Suha krajina, Bloška planota, Vidovska planota z Osred-
 kom, Rute in Potočanska planota, Zgornja Pivka, Brkini, Podgorski kras, Movraška vala, vrhnji deli
 Šavrinskega gričevja, visoki kraški rob, Banjščice, hriboviti svet v Posočju, Vojskarska planota, Baška
 grapa, Šentviška planota, dolina Zadlaščice, Krnsko podgorje, Breginjski kot in Trenta, Kozjansko, deli
 Voglajnskega, Posotelja in Slovenskih goric, zahodne Haloze, Kozjak, pokrajine ob zgornji Ledavi, v Gorič-
 kem ter ob zgornji Meži.

5 Sklep

Geografsko marginalna območja so nedvomno pomemben predmet geografskega raziskovanja tako
 v svetu kot v Sloveniji. Vendar se le redki avtorji, ki pišejo o značilnostih in razvojnih problemih teh obmo-
 čij, lotijo tudi njihove opredelitve. Tako ostaja vprašanje natančne opredelitve marginalnih območij in
 kriterijev, na podlagi katerih bi jih lahko omejili, bolj kot ne odprto. In to ne zato, ker bi obstajalo preveč
 različnih opredelitev, ampak zato, ker jih preprosto ni. Zaradi pojmovne jasnosti bi bilo najbrž treba ome-
 jiti geografsko marginalnost in pojem geografske marginalizacije na območja, ki so dejansko ločena od
 osredij in odvisna predvsem sama od sebe. Bržčas pa je določitev meje med gospodarsko šibkejšimi obrob-
 nimi območji in zares marginalnimi ravno tako težka kot razmejitev med mesti in podeželjem, mesti
 in vasmi. Komisija za marginalna območja bi morala bistveno več časa kot doslej posvetiti prav odgo-
 vorom na to odprto vprašanje. K temu pa bi svoj prispevek nedvomno lahko dali tudi slovenski geografi.

6 Viri in literatura

- Andreoli, M., Jussilla, H., Tellarini, V. 2002: From unity to the present – spatial aspects of population
 development in Tuscany seen on maps. Sustainable development and geographical space. Alders-
 hot, Ashgate.
- Bajec, A. et al. 1995: Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana.
- Belec, B. 1996: Marginality and policy of regional development in Slovenia. Development issues in mar-
 ginal regions II. Mendoza.
- Capella-Miternique, H. 2002: A tale right out of Hollywood – set in the desert of Almeria in Spain?
 Sustainable development and geographical space. Aldershot, Ashgate.
- Colpaert, A., Muilu, T., Naukkarinen, A., Rusanen, J. 2002: Local Poverty in Finland in 1995. Sustai-
 nable development and geographical space. Aldershot, Ashgate.
- Kladnik, D. (prevajalec in prireditelj) 2001: Geografija. Tržič.
- Kunaver, J. 2001: Obrobje in »obrobje« v geografski podobi Slovenije, na izbranih primerih. Zbornik
 predavanj, 37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana.
- Leimgruber, W. 1994: Marginality and marginal regions: problems of definition. Marginality and deve-
 lopment issues in marginal regions. Taipei.
- Medmrežje: <http://www.swissgeography.ch/igucevol.htm> (15. 4. 2003)
- Mehretu, A., Pigozzi, B. W. M., Sommers, L. M. 1999: Towards typologies of socio-economic margi-
 nality: North/South comparisons. Marginality in space – past, present and future. Aldershot, Ashgate.
- Pelc, S. 1995: The village Vojsko – an example for the implementation of integral rural development
 in Slovenia. Development issues in marginal regions II. Mendoza.

- Pelc, S. 1996: Possible impact of the new highway network on sustainable development of marginal regions in Slovenia. Issues of environmental, economic and social stability in the development of marginal regions: practices and evaluation. Glasgow.
- Pelc, S. 1998: EU perspectives of the marginal rural areas in Slovenia. Marginal rural areas in the new millennium. Aberdeen.
- Pelc, S. 1999: The marginality and marginal regions in Slovenia. Marginality in space – past, present and future. Aldershot, Ashgate.
- Pelc, S. 2001: The geographic nature of marginal rural areas and the programme of rural development in Slovenia. Developmental problems in marginal rural areas: local initiative versus national and international regulation. Ljubljana.
- Pelc, S. 2002: Rural development and marginal areas in Slovenia. Sustainable development and geographical space. Aldershot.
- Vojvoda, M. 1990: Spatial dynamics in the Slovene Alps. Spatial dynamics and ecological problems in highlands and high-latitude areas. Fribourg.
- Vojvoda, M. 1994: Developmental Difficulties in Marginal State of Slovenia. Marginality and development issues in marginal regions. Taipei.
- Vojvoda, M. 1996: Developmental issues in the Slovene Alps after independence – Bohinj case-study. Development issues in marginal regions II. Mendoza.

7 Summary: Geographical marginality

(translated by the author)

Since 1996 International Geographical Union has a commission on geographical marginality (since 2000 with the name: Commission on evolving issues of geographical marginality). Its predecessors were study groups and subcommissions with different names. At first the field of their interest were highlands and high latitude zones. Within the period 1982–1992 marginal regions and marginality became the center of the study group's and then the commission's attention.

Some Slovenian geographers including the author of this article took their part in the work of the IGU commission and its predecessors. In addition in Slovenian geography are also common the kind of studies that are often presented in the IGU commission sessions. However, they are usually not considered as geographical marginality studies.

One of the aims of this article is to determine the right term for geographical marginality in Slovenian language and we accepted Leimgruber's (1994) arguments for the difference between terms marginal and peripheral as well as his four approaches of marginality (geometrical – marginal regions as those at the geometrical periphery of a larger area; ecological – marginal regions as those with a maximum human interference in an ecosystem; economic – marginality defined by the production potential, accessibility, infrastructure, attractivity within a space economy; social – with a focus on minorities and socially marginal groups, according to various criteria). By our opinion his concept and the definition of marginality is still the most systematic one. Today, almost a decade later, we cannot say that the work of IGU study group and IGU commission on marginality produced a better concept and the definition of marginality. Leimgruber, however, meant that he only offered a framework for further study. But this further study was generally not focused on the problem of the definition. Most of the participants on the following meetings did not try to define marginal regions and in most cases they did not try to present the criteria for marginality of the regions that they were talking and writing about. Therefore the diversity of regions presented as marginal was immense. The differences between them in some cases were bigger than the differences between marginal and other areas of the same country.

The research of marginal regions is not the exclusive right of the above-mentioned IGU commission. In 1972 when Great Britain and Ireland were on the point of joining the European Community 24

academics and government officials from Wales, Scotland, Ireland and Norway met to discuss problems facing marginal regions in North-West Europe. This was the beginning of biennial seminars that brought to life the International society for the study of marginal regions (ISSMR) that aims to encourage the study of the economic and social problems of marginal regions.

Another group of researchers and practitioners held annual meetings in nineties under the name PIMA (Planning issues in marginal areas). They were also mainly from European North-West (Sweden, Scotland ...) but also from the other side of northern Atlantic (Canada, USA). As the name indicates the point of view of the group was mainly planning in marginal areas, however, in the center of their attention were also highlands and high latitude zones as well as the position of marginal regions within developed countries etc.

Considering the following examples of papers presented at the IGU commission meetings we claim that there are very few authors that were trying to define what geographical marginality is and why the region that they were writing about is marginal. Maria Andreoli (2002) and others are writing about demographic changes in Tuscany without saying anything about the marginality of the region or the influences of the changes on the process of marginalization. Also Colpaert and others (2002) when they are writing about local poverty in Finland do not put it in the framework of marginality. However, they indicate that in future we may face the poverty as a sign of marginality in central areas as well and not only in those that are peripheral. Capella-Miternique (2002) is writing about extremely peripheral and most probably also marginal region in southeastern Spain that for a period of time used to be a central place for filmmakers from all over the world. However, even in this case the author did not analyze the factors of marginality and the influence of film industry on the (de)marginalization of the region. One of those few papers where the authors did write about the definition of marginality is one by Mehretu and others (1999). They claim that socio-economic marginality is a condition of socio-spatial structure and the process in which components of society and space in a territorial unit are observed to lag behind an expected level of performance in economic, political and social well being compared with the average condition in the territory as whole. They analyze and present the differences in marginality between North and South and they define its structural determinants as well as vulnerability factors to marginality. Further on they explain how marginality at different levels is manifested in space.

Slovenian authors also did not give too much concern to the definition of marginality. Belec (1996, 175) claims that half of the Slovene territory consists of peripheral, mainly high-altitude marginal regions. He characterizes these regions as demographically depopulated, economically less developed and demographically endangered with gradual retro gradation of farming, uncontrolled process of forestation and land overgrowing with grass. However he didn't define any criteria for the defining of these areas. Vojvoda (1994) wrote about Slovenia as a marginal state. From the point of view of the EU countries, Slovenia certainly is a peripheral country of small importance but we could argue about its marginality. Within Slovenia he considers as marginal the high mountainous alpine region and the Dinaric karst region. Besides that he considers the whole hilly region in Slovenia as marginal due to the depopulation process that is taking place there. His main argument for the marginality of the mountainous regions is that *«... no matter how great the input is the productivity of such regions reaches at most only 60% of lowland production ...»* (Vojvoda 1996, 187). The author of this paper (Pelc 1996) considered as marginal those areas that are situated in hilly regions higher about the sea level and near the state border. Areas in high hills also have border position at the border of the settled land. Therefore this consideration is more or less within the geometrical approach to marginality. Another attempt made by the author (Pelc 1999) was slightly provocative. Marginal areas could be those that are so much different that they have no or very little resemblance with other (non-marginal) areas of Slovenia. A single criterion (the share of illiterate) gave a basic clue of the position of marginal areas in Slovenia. To get the results with scientific value the whole set of criteria should be engaged. However, even the above-mentioned one showed that there are areas in Slovenia that differ very much from the rest of the country. These areas that could be considered as marginal are Šavrinsko gričevje in southwestern part of Slovenia,

Upper Savinjska valley, Western Dravsko border hills and Western Goričko in northeastern part of Slovenia along the border with Austria. Beside the above authors that all took part in the IGU commission or study group sessions on marginality we have to mention Kunaver (2001). He does not differ marginal from peripheral and he defines marginal or peripheral areas (*obrobje* in Slovenian language) as the opposite to central areas. He claims that the reason for marginality of an area is largely due to unfavorable natural conditions. The areas that he defines as marginal are mainly those that are also considered as such by the above authors.

To conclude we can say that the lack of a good definition of geographical marginality and the process of marginalization calls for more intensive work in the direction of its creation.